

FRED KARLSSON
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- AALTO, PENTTI 1987: *Modern language studies in Finland 1828–1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918. 10c. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- AUROUX, SYLVAIN – KOERNER, E. F. K. – NIEDEREHE, HANS-JOSEF – VERS-TEEGH, KEES (toim.) 2001: *History of the language sciences. An international handbook of the study of language from the beginnings to the present*. Berlin: de Gruyter.
- KARLSSON, FRED – ENKVIST, NILS ERIK 2000: Kielitieteet. – Päiviö Tommila (päätoim.), *Suomen tieteen historia 2*.

Humanistiset ja yhteiskuntatieteet s.
225–295. Helsinki: Werner Söderström
Osakeyhtiö.

- MUSTANOJA, TAUNO F. 1987: A hundred years of modern language studies. – Leena Kahlas-Tarkka (toim.), *Neophilologica Fennica. Société Néophilologique 100 ans – Neuphilologischer Verein 100 Jahre – Modern Language Society 100 years s.* 7–9. Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki XLV. Helsinki: Société Néophilologique.
- SCHULZ, HANS – BASLER, OTTO 1942: *Deutsches Fremdwörterbuch*. Zweiter Band. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- VIËTOR, WILHELM 1902: *Die Methodik des neusprachlichen Unterrichts. Ein geschichtlicher Überblick in vier Vorträgen*. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner.

Näkökulmia suomen sanoihin

Vesa Koivisto: *Suomen sanojen rakenne*. Suomi 202. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2013. 387 s.
ISBN 978-952-222-415-6.

Suomen kielen yliopisto-opintojen opimateriaali, etenkin sen taivutus- ja sananmuodostusoppia käsittelevä osuus, sai viime kesän korvilla kaivattua täydennystä Vesa Koiviston teoksesta *Suomen sanojen rakenne* (2013). Se on esitys kielen sanojen sisäisestä morfologisesta rakenteesta, sanarakenteesta: siitä, millaisista muotoaineksista – morfeemeista – sana koostuu, miten nämä morfologiset osat erottuvat toisistaan ja missä suhteissa

ne ovat toisiinsa. Sana, perinteisen kielioppiteorian perusyksikkö (Lyons 1968: 194, 272), on valittu kirjan analyysikehykseksi, jonka puitteissa kielen morfologisia ja osin myös fonologisia rakenneilmiöitä tarkastellaan. Käsittelyn kohteena on suomen yleiskieli.¹

Kirjan ensimmäisessä neljän luvun jaksossa tarkastellaan yleisesti kielen järjestelmää osistaan rakentuvana kokonaisuutena, sanojen luonnetta sekä sijoittu-

1. Arvio on kirjoitettu osana Koneen Säätiön rahoittamaa kieliohjelmaa Suomen kielen lähempi hallinta: kouluikäiset ja nuoret aikuiset. Hanketta johtaa Anneli Pajunen.

mista osaksi sanastoa ja leksikkoo. Kirjan toinen osa, joka kattaa luvut viidestä seitsemään, on tiivis esitys äänne- ja muoto-opista. Siinä käsitellään sanojen morfologista ja fonologista rakennetta sekä sanojen taivutuksessa esiintyvää morfofonologista vaihtelua. Seuraava sanahahmo ja muuttia käsittelevä kahdeksas luku on eräänlainen silta kirjan alkuosan taivutusopillisten ja loppuosan johto-opillisten kysymysten välillä. Muotti-käsitettä sovelletaan niin taivutukseen kuin johtamiseenkin: taivutuksen muotteja ovat sananmuototyypit, johdon muotteja puolestaan (morfologis) johdostyyppit. Kirjan keskeisin ja myös perusteellisin neljäs osa kattaa luvut yhdeksästä yhteentoista. Siinä keskitytään sananmuodostukseen ensin yleisesti, sitten erikseen johdosten ja lyhyesti myös yhdyssanojen näkökulmasta. Kahdennessatoista luvussa tarkastellaan vielä kielen muutosta, leksikaalistumista ja kieliopillistumista sekä taivutuksen ja johtamisen suhteita. Kirjan päättää kaksisivuinen loppukatsaus. Läpi kirjan esitellään aihepiirin käsitteistöä ja termistöä, johon lukijaa pyritään perehdyttämään.

Tarkastelen seuraavassa lähemmin teoksessa esitettyä rakennenäkökulmaa. Arvioin aluksi morfeemin valintaa sanarakenteen analyysin keskeiseksi käsitteeksi. Valaisen sitten terminologisia ratkaisuja, minkä yhteydessä täsmennän termeille paikoin ehdotettujen englanninkielisten vastineiden käyttöä. Sen lisäksi kohdistan huomioni sanan rakenteen yleisiin analyysitapoihin, etenkin kirjassa esitettyyn käsitykseen analyysin staattisuudesta ja prosessuaalisuudesta. Pohdin myös, millainen paikka muotille tulisi antaa kielen morfologisessa kuvauksessa. Lopuksi hahmottelen vielä teoksesta välittyvää näkemystä kielen taivutuksesta ja sananmuodostuksesta ottaen huomioon niin muodon kuin merkityksenkin.

Morfeemiperustainen lähestymistapa

Morfeemi määritellään kirjassa perinteiseen tapaan kielen pienimmäksi rakenneyksiköksi, jolla on oma merkitys. Sillä sanotaan olevan tyypillisesti vakiintunut fonologinen asunsa, johon merkitys kytkeytyy. Morfeemin foneemiasussa voi toisaalta esiintyä myös vaihtelua morfeemien liittyessä toisiinsa. Taivutuksessa ja johtamisessa leksikaaliset morfeemit liittyvät kieliopillisiin morfeemeihin, kun taas yhdyssanojen muodostuksessa liitettävänä ovat morfeemeja sisältävät sanayksiköt. Johdoksen *paisti* paradigmman muodoissa *paist+i* : *paist+i+a* : *paist+e+j+a* : *paist+e+i+ssa* leksikaalinen morfeemi /paist/ esiintyy vakiintuneessa asussa. Siihen liittyneiden kieliopillisten morfeemien asu sen sijaan vaihtelee: esimerkiksi *i*-substantiivinjohtimen allomorfit ovat /i/ ja /e/, monikon tunnuksen allomorfit puolestaan /i/ ja /j/. Samaan taivutus-tyyppiin kuuluvan perussanan *lasi* paradigmman muodoista *lasi* : *lasi+a* : *lase+j+a* : *lase+i+ssa* huomataan, että nyt leksikaalisella morfeemilla on kaksi allomorfia, /lasi/ ja /lase/.

Edellä esitetty analyysi (vrt. s. 141–142) havainnollistaa kirjan morfeemiperustaista lähestymistapaa, joka tuo samaan kuvaukseen sekä taivutuksen että johtamisen. Kirjan alussa todetaankin johto-opin ja taivutusopin olevan sanarakenteen käsittelyssä rinnakkain mukana. Ratkaisu saattaa heijastaa kirjaan omaksuttua käsitystä näiden kahden muotokeinon välisen rajan jatkumonkaltaisuudesta ja tulkinnanvaraisuudesta (ks. s. 351). Valittu lähestymistapa korostaa etenkin johto-opillisia kysymyksiä. Eri kielten äänne- ja muoto-opillisen kuvauksen lähtökohtana on yleensä ollut taivutus, jolle sananmuodostus on ollut enemmän tai vähemmän alisteinen. Sama asetelma on löytynyt myös suomen äänne- ja muotorakennetta kuvaavista teoksista, joista Karlsson (1983)

sekä Laaksonen ja Lieko (2003) ovat toisaalta antaneet hyvin tilaa myös sanamuodostukselle. Taivutusopillisista kysymyksistä olisi käsillä olevassa kirjassa ollut kuitenkin tarpeen pohtia sitä, mikä on luontevin tapa kuvata suomen kaltainen taivutusjärjestelmä (vrt. Hiltula 2013: 134–137 ja siinä mainitut lähteet).

Sanan paikkaa kielen järjestelmässä ei ole aina hahmotettu vain strukturalistisesti sanan rakennetta segmentoimalla (ks. Metzler *Lexikon Sprache* s. v. *Segmentierung*). Perinteinen tapa on ollut luokitella sanat sanaluokkiin sekä esittää niiden muotosarjat, paradigmät (Lyons 1968: 272). Niin myös suomen kielen sanat on ”vanhan tavan mukaan” jaettu sanaluokkiin kahdella tavalla: merkityksen ja taivutuksen perusteella (Setälä & Sadeniemi 1966: 57; lauseopillisiin kriteereihin turvautumisesta ks. Erkki Itkonen 1966: 218–219). Taipumisen perusteella sanat on sijoitettu paradigmoihin: nominit deklinaatioihin ja verbit konjugaatioihin ja taipumattomat sanat omaksi partikkelien ryhmäkseen. Tästä näkökulmasta sanat eivät ole yksinkertaisista osista koostuvia kokonaisuuksia vaan pikemminkin osia monimuotoisessa kokonaisuudessa (Matthews 1991: 204). Johtopäätöstä sanojen *paisti* ja *lasi* kuulumisesta samaan taivutusstyyppiin ei ensisijaisesti tehdä sen perusteella, millaisia pienimpiä merkityksellisiä rakenneyksiköitä kukin taivutusmuoto sisältää, vaan sen perusteella, millaiset rakenteellisesti ja funktionaalisesti samankaltaiset ominaisuudet sanojen paradigmojen muodoissa toistuvat. Keskeiseksi käsitteeksi osoittautuu muodoista tunnistettava vartalo, joka morfeemiperustaisesta näkökulmasta katsottuna voi olla niin yksi- kuin useamorfeminenkin.

Taivutusjärjestelmän luonnetta koskevien kysymysten ohittaminen on harmillista siitä syystä, että taivutusta kuitenkin käsitellään kirjassa varsin yksityiskohtaisesti. Uskoisin myös kirjan lukijan, jonka

oletetaan jo hallitsevan suomen äänne- ja muoto-opin perusteet, olevan kiinnostunut siitä, millaisin perustein juuri morfeemi on valittu kielipillisen ja erityisesti morfologisen analyysin keskeiseksi yksiköksi. Kirjan alussa (s. 10) esitetään kyllä lyhyt perustelu, jonka mukaan morfeemit on tarpeen poimia sanasta esiin, jotta nähdään, miten sanat ja sen sisältämät morfeemit toimivat osana kielijärjestelmää. Edellä esitin, että järjestelmän toimimista voi kuvata ja sitä myös on kuvattu ilman morfeemin käsitettä. Taivutusta voivat suomen kielen sanoissa toteuttaa monenlaiset muodolliset elementit, joista vain osa sopii morfeemin määrittelyyn. Esimerkiksi imperfektimuodossa *lauloi* aikamuotoa ilmaisee tunnuksen *i* lisäksi myös sanan vartalossa esiintyvä äännevaihtelu. Poikkeama morfeemiperustaiseen lähestymistapaan kuuluvan yhden muodon ja sitä vastaavan merkityksen ideaalista tapahtuu jo siinä, kun morfeemilla todetaan olevan allomorfeja.²

Runsas termistö

Tunnusomaista kirjan termistölle on nimitysten suuri määrä. Monin paikoin samaan käsitteeseen viitataan usealla termillä, ja käsite voidaan myös määrittellä useaan kertaan. Koivisto katsoo (s. 11) kirjan (nähdäkseni opiskelua tukevasta kurssi- ja käsikirjamaisesta) käyttötarpeesta seuraavan, että jotain asiaa, ilmiötä tai käsitettä voidaan käsitellä useassa kohtaa, mutta yleensä käsiteltävällä asialla on kirjan sisällössä yksi var-

2. Morfeemien allomorfien määrittelyssä keskeinen kriteeri on nähdäkseni merkityksen samuus, sillä se kattaa niin rakenteeltaan osittain samankaltaiset kuin suppletiivisetkin allomorfit (ks. Laaksonen & Lieko 2003: 27; myös kirjan s. 67). Kriteeriä ei kirjassa kuitenkaan sovelleta, mitä osoittaa pohdinta siitä, onko johdoksen *jalkine* kanta *jalk* perussanan *jalka* allomorfi vai ei (s. 68, 116, 144).

sinainen kotipaikka. Se ja ilmiön muut käsittelykohdat ovat paikannettavissa kirjan lopussa olevan asiahakemiston avulla. Termien englanninkielisiä vastineita ei hakemistossa ole mukana. Asiahakemisto on huolellisesti laadittu, joskin mainittu kunkin ilmiön kotipaikka olisi kannattanut nostaa esiin sivunumeron lihavoimilla, niin kuin esimerkiksi *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) hakemistossa on tehty. Samalla olisi voitu lihavoita kyseisen kohdan asiasana. Käytäntö olisi osoittanut lukijalle, mitä termejä pidetään ensisijaisina. Lisäksi keskeisten käsitteiden sanastosta olisi ollut lukijalle hyötyä (vrt. esim. Laaksonen & Lieko 2003: 159–168). Varsinaiseen tekstiin termit on lihavoitu kerran tai useammin.

Usean synonyymisen termin esittelyn voi ajatella antavan lukijalle jonkinlaisen yleiskuvan siitä, millaiseen termistöön kunkin morfologisen ilmiön yhteydessä saattaa törmätä. On selvää, että kielitieteen tutkimuskohteen monimuotoisuus ja vaihtelevat teoreettiset lähestymistavat heijastuvat käytettävien termien määrään. Termien vaihtelevasta käytöstä on syytä mainita, mutta oppikirjassa monen termin rinnakkainen tarkastelu ilman selkeää suositusta niiden käytöstä ei ole tarkoituksenmukaista. Yksittäisten tutkijoiden termikäytänteiden seikkaperäisen kuvaamisen sijaan (ks. esim. juurta ja juurimorfeemia käsittelevä luku s. 310–314) olisin toivonut eriikäntöiden pohjalta laadittua perusteltua synteesiä, johon aiheeseen tutustuva lukija voisi myös myöhemmin omaa kieliaineistoaan analysoidessaan turvautua.

Useita synonyymisiä nimityksiä sekä määritelmiä on esitetty erityisesti käsitteelle taivutuskategoria (ks. ISK 2004: § 53; huomautuksessa mainitaan myös kieliopillinen kategoria). Siihen viitataan taivutuskategoriana, taivutusluokkana, kieliopillisena kategoriana, kieliopillisena luokkana, morfologisena kategoriana, morfologisena luokkana ja muotoryhmänä. Yhden mää-

ritelmän mukaan taivutusluokalla tarkoitetaan taivutusjärjestelmään kuuluvaa kieliopillista kategoriaa (esim. sija tai tempus), jolla on tietyt jäsenet ja niillä tietyt morfologiset ilmaisimet, taivutustunnukset (s. 75, alaviite 44). Löysin myös maininnat kieliopillisesta morfologisesta luokasta, morfologisesta taivutusluokasta, taivutuksen kieliopillisesta luokasta sekä muototyypistä, joka yhdistetään kirjassa myös taivutustyyppiin ja -muottiin. Taivutusluokkakin viittaa kerran taivutustyyppiin (s. 121). Englanninkielisiä vastineita esitetään niitökin useita: *inflectional dimension*, *inflectional category*, *inflectional property*, *inflectional (feature) value* ja *term* (s. 85, alaviite 53). Kahta ensimmäistä on voitu käyttää etupäässä taivutuskategorian nimityksenä, kun taas kolmella viikoksi mainitulla on viitattu vain taivutuskategorian jäsenene.

Esitetyistä termivaihtoehdoista, niin suomen- kuin englanninkielisistäkin, olisi mielestäni kannattanut valita vain yksi tai kaksi, vaikkapa juuri taivutuskategoria, tulevaa käyttöä ohjeistamaan. Hieman ihmetyttää se, ettei teoksessa ole mainittu termejä morfosyntaktinen kategoria ja morfosyntaktinen piirre tai ominaisuus, joita Karlsson (1983: 8, 37, 223–225) käyttää taivutuskategoriasta ja niiden jäsenistä. Samoihin termeihin on aiemmin päätynyt Matthews (1974: 136; ks. myös Matthews 1991: 38–40; Matthews 2007 [1997] s. v. *morphosyntactic*), joka ei siis käytä taivutuskategorian jäsenen nimityksenä sanaa *term*, niin kuin Koivisto esittää (s. 85, alaviite 53). Ojutkangas, Larjavaara, Miestamo ja Ylikoski (2009: 112–113) puolestaan puhuvat yleisesti morfosyntaktisista ominaisuuksista, kuten verbin taipumisesta teon tekijän mukaisessa persoonassa ja aikamuodossa sekä verbin esiintymisestä lauseessa tyyppillisesti teon tekijää ilmaisevan, persoonataivutuksen määrävän sanan jäljessä.

Nimitys morfosyntaktinen tuo esille sen, että taivutuskategorialla on sekä

morfologinen että syntaktinen ulottuvuutensa, joista edellinen yleensä hallitsee – ovathan taivutuskategoriat oleellisesti kategorioita, jotka muodostavat paradigmoja (ks. Matthews 1991: 38). Sanarakenteen analyysit, joita voisi Koskea (1984: 31) seuraten kutsua morfeemi-analyyseiksi, ovat kirjassa selvästi morfologisesti painottuneita. Taivutuskategorian syntaktinen ulottuvuus huomioidaan kirjassa useaan otteeseen, mutta sen havainnollistus jää mainintaan (suomen kielen) lauseen subjektin mahdollisista sijamuodoista (s. 23). Useiden aiheviittausten sijaan teoksessa olisi voitu lyhyesti luonnehtia suomen sanoja syntaktisesti verrattuna joidenkin muiden kielten sanoihin. Sijakategoria akkusatiiveineen sekä lukukategorian yksikön ja monikon vaikutus erilaisiin kongruenssi-ilmiöihin olisivat tarjonneet vertailuun hyvän lähtökohdan (kongruenssi-ilmiöistä ks. esim. Karlsson 1976: 98–102). Vertailun myötä lukija olisi hahmottanut paremmin kirjassa usein toistuvan termin kieliopillinen kategoria, johon mainitut ulottuvuudet niin ikään sisältyvät (ks. Erkki Itkonen 1966: 19–20).

Termeille esitettyjä englanninkielisiä vastineita perustellaan vasta kirjan lopussa: ”Englanti on lingvistiikan kansainvälinen kieli, ja englanninkielisten termien hallinta on nykyisin osa kielentutkijan ja -opettajan ammattitaitoa.” (S. 358.) Perusteluissa ei huomioida sitä, että samoihin käsitteihin voidaan kielessä kuin kielessä viitata usein eri nimityksin. Vastaavasti sama termi voidaan eri tutkimuksissa ja teoreettisissa suuntauksissa määrittellä eri tavoin.³ Teoksessa olisikin voitu lyhyesti perustella se, mille suomenkielisille termeille on päätetty esittää eng-

3. Sama termi voi saada jopa aivan päinvastaisen merkityksen, kuten on käynyt transitiivilauseen subjektin sijamuodolle ergatiivi generatiivisesti suuntautuneissa tutkimuksissa, joissa se agentin sijaan onkin samastettu patientin kaltaiseen lauseenjäseneseen (ks. Metzler *Lexikon Sprache* s. v. *Ergativ, Ergatives Verb*).

lanninkielinen vastine ja millaisia yleisiä ohjenuoria vastineiden valinnassa on noudatettu. Englanninkielisiä vastineita ei kirjassa esitetä systemaattisesti, ja niitä tapaa lopulta melko vähän. Vastineiden vähäisyys selittyy osin kielitieteellisen käsitteistön ja termistön kansainvälisyydellä, josta lukijaa heti kirjan alussa informoidaan.

Staattisuus ja prosessuaalisuus

Koiviston mukaan kielen tieteellisessä tarkastelussa ovat mahdollisia sekä kielellisen ilmauksen osiinsa purkamisen että sen osista rakentamisen näkökulmat. Sanan morfologisen rakenteen analyysissa purkaminen tarkoittaa sanan muotoainesten erottamista, segmentaatiota. Sanan rakennetta tarkastellaan tällöin staattisena ilmiönä. Vastaavasti muotoja voidaan rakentaa liittämällä morfeemeja toisiinsa: tätä voidaan kuvata morfologisina prosesseina. Segmentaatio ja morfologinen prosessi ovat pohjimmiltaan vastakkaisia tarkastelukulmia ”samaa asiaan”. Erikseen huomautetaan prosessuaalisen kuvaustavan metaforisuudesta tai virtuaalisuudesta: kuvaus ei sijoitu mihinkään todelliseen tilanteeseen, jossa sana tuotetaan tai muodostetaan. (S. 15, 23–24.)

Sinänsä selkeät näkökulmat tulevat parhaiten esille tarkasteltaessa toisaalta johtoprosessia, toisaalta prosessin tulosta. Taivutuksen kuvauksessa prosessuaalisuus ilmenee taivutusmuodon muodostamisena morfologisen säännön avulla, staattisuus puolestaan taivutuksen morfologisten keinojen ja niiden tuottamien sanamuototyyppien erittelynä (s. 73). Se, että prosessuaalisuus tulkitaan kirjassa pääosin virtuaaliseksi, asettaa prosessuaalisen ja staattisen kuvaustavan kuitenkin samaan asemaan: molemmissa on kyse morfeemianalyysistä. Morfeemianalyysin morfo(fono)logiset prosessit ovat eri asia kuin prosessit, jotka tapahtuvat todellisessa kielenkäyttötilanteessa, puhuttua tai kir-

joitettua tekstiä tuotettaessa (Koski 1984: 31–32).⁴ Tästä syystä ihmettelen, miksi kirjassa on päädytty esittämään samat sanarakenteen analyysit paikoin kahteen kertaan yhtä perusteellisesti. Toistoa olisi voitu välttää analysoimalla valitut kielenilmiöt vain jommastakummasta näkökulmasta.

Johdoksen *likainen* muodostusta kuvattaessa eritellään johdoksen eri taivutusmuodoissa esiintyvät leksikaaliset ja morfologiset ainekset: *lika-* + *-inen* > *lika+inen*, *lika+ise*, *lika+is* (s. 219–220, asetelma 9.1.; prosessia kuvaa tässä symboli >). Ratkaisulla haluttaneen osoittaa, että suomen sanojen johtoprosesseissa luodaan tai niiden tuloksena syntyy samalla kertaa useita muotoja, lekseemin paradigmian muodoille tyypilliset vartalo-allomorfit, joiden rakenneosat liittyvät toisiinsa esitetyllä tavalla. Sama vartaloiden rakennekuvaus esitetään uudelleen tarkasteltaessa johtoprosessin tulosta (s. 276, asetelma 10.5.). Johdosten ja yhdyssanojen muodostuksessa erotetaan lisäksi toisistaan leksikaalinen ja morfologinen prosessi (s. 219–221, asetelmat 9.1. ja 9.2.). Leksikaalisen prosessin sanotaan keskittyvän lekseemien välisiin prosesseihin ja suhteisiin, kun taas morfologinen prosessi hahmottaa lekseemin muodostuksen ja rakenteen sanavartaloin ja morfeemien. Leksikaalinen ja morfologinen prosessi kuvaavat silti perustaltaan samaa asiaa: uuden sanan eli lekseemin (sanavartalon) muodostusta.⁵

Taivutuksen ja johtamisen rinnakkainen tarkastelu ohjaa helposti tulkintaan,

4. Kastovsky (1982: 16–17) puhuu analyytisyydestä ja synteettisyydestä, yleisistä tutkimusmetodisista periaatteista, joihin jo von der Gabelentz (1901: 85, 479) on viitannut erottaessaan analyytisen ja synteettisen kieliopin: edellinen keskittyy kielenilmiöihin, jälkimmäinen puolestaan siihen, mitä kielen avulla voi saada aikaan.

5. Štekauer (2000: 378–379) esittää näkemyksensä, että vain taivutuksessa käsitellään sanamuotojen rakennetta, kun taas sananmuodostuksessa sanoja tarkastellaan niiden muodoista abstrahoituina, merkinluonteisina nimeämysyksinä.

jonka mukaan johdoksen derivaatiosuhde kantasanaanah hahmottuisi myös johdosta taivutettaessa. Sana *likainen* on kuitenkin synkronisesti perussana, jota taivutetaan sille ominaisen paradigmian mukaisesti kiinnittämättä samalla erikseen huomiota muodoissa esiintyvään kantaan *lika* ja johdinainekseen *inen*. Kirjassa todetaan (s. 68), että ”sanavartalon osana (kuten johdoksen kantavartalo: esim. *lika-* johdoksessa *lika+inen*) leksikaalinen morfeemi ei ole viittaava elementti, vaikka sillä on oma tärkeä osuutensa kompleksisen sanan merkityksen rakentumisessa”. Sanan johdoksisuus on luonteeltaan diakronista; tosin sekä johdosta että sen kantasanaa voi pitää hyvin vanhoina sanoina (LÄGL s. v. *lika* tuo esille kantasanan germaanisen alkuperän).⁶ Vielä vähemmän *lika* ja *inen* nousevat esille taivutettaessa ominaisuudennimeä *likaisuus*, jonka rakenneosat kirjassa myös eritellään. Taivutuksessa voi kuitenkin ajatella hahmottuvan nimenomaan lekseemien välisen synkronisen johtosuhteen: *likaisuus* on merkitykseltään sama kuin *likainen*, vain abstrahoituna, substantiivin muotoon siirrettynä (saks. *Verschiebung* ’siirtymä’, Gauger 1971: 67–68).

Tässä kohden olisi voitu hyödyntää Kosken (1984) käyttämiä ja kirjassakin esiteltyjä käsitteitä leksikaalinen ja syntaktinen derivaatio. Niiden määritelmät tosin ovat tunnetusti vaihdelleet (ks. Räsänen 1988: 194–195). Englannin kielen sananmuodostusta tutkineen Adamsin (1973: 27) mukaan derivaatiotyypien ero perustuu toisaalta (taivutuksen

6. Johdos *likainen* ja sen kantasanaaksi hahmotuva *lika* ovat merkitykseltään lähellä toisiaan, mutta se ei tarkoita, että *likainen* olisi sama kuin *lika* plus adjektiivisuus – yhtä vähän kuin *pikkuinen* on *pikku* plus adjektiivisuus (ks. s. 264; SSA s. v. *pikkuinen* pitää taipumatonta adjektiivia *pikku* takaperoisjohdokseksi). Merkityksen rakentumisen sijaan olisikin osuvampaa puhua sanojen *likainen* ja *lika* välisestä korrelaatiosuhteesta, jollaisen mahdollisuuden kirjassa toisaalla viitataan (s. 316).

ja osin myös johdon) prosesseille, joissa prosessin lähtökohdan ja sen tuloksena syntyneen muodon tai sanan merkitykset eivät suuresti eroa toisistaan, toisaalta (johdon) prosesseille, joissa ne eroavat. Kuryłowicziin (1966 [1936]) viitaten Adams (mp.) esittää, että syntaktinen johdos on muoto, jolla on sama leksikaalinen merkitys kuin kantasallaan, kun taas leksikaalinen derivaatio on johtoprosessin toinen vaihe, joka ilmenee, kun syntaktinen johdos eriytyy merkitykseltään kantasastaan. Syntaktiseksi johdokseksi käy edellä mainittu siirtymä *likaisuus*, kun taas *likainen* sijoittuu leksikaalisen derivaation alaan. Derivaatiotyyppit määritellään kirjassa edellisestä jonkin verran poikkeavasti, mutta yhtenä tyyppillisenä syntaktisen derivaation johdosryhmänä mainitaan juuri ominaisuudennimet (s. 231, 267). Varsinaiseen analyysiin ei derivaatiotyyppien ilmenemisiä prosessuaalisuuden eroja kirjassa kuitenkaan yhdistetä.

Muotin paikka

Morfeemianalyysistä, joskin edellä kuvattuja esitystapoja väljemmästä, on kyse myös muotteja hyödyntävässä sanarakenteen kuvauksessa. Muotti – tarkemmin sanoen sanamuotti – määritellään teoksessa yleiseksi rakenteelliseksi malliksi, jonka avulla sanoja muodostetaan ja johon sijoittuu jo olemassa olevia sanoja; käsitettä voidaan käyttää useamorfemisten sanojen lisäksi myös sanaa laajemmista kokonaisuuksista (s. 175–176, 183). Muotin keskeistä sovellusaluetta ovat kirjassa johtaminen ja johdotukset. Sen sijaan, että sananmuodostus esitettäisiin lekseemien syntyprosessina, jossa morfologisia aineksia liitetään sanavartaloon, tai lekseemien staattisena koostumuksena, sanarakenteena, se voidaan Koiviston mukaan nähdä muotittamisena. Tällöin vakioiseen morfologiseen runkoon sijoitetaan tai siihen sijoittuu leksikaalista ai-

nesta lekseemin toiseksi rakennekomponentiksi. (S. 167, 212–213.)

On kuitenkin vaikea nähdä, mitä uutta muotittaminen tuo johtoprosessin kuvaukseen. Jos tarkastellaan esimerkiksi sanaa *likainen*, sen voi sanoa kuuluvan johdosmuottiin tai johdostyyppiin, jota luonnehtii nomininjohdin (*i*)nen (muotin merkintätapoina esitetään $\square+(i)nen$, $\square+inen$ ja $\square inen$, symboli \square kuvaa muotin muuttujaosaa, johdin sen runko-osaa). Muita samaan muottiin kuuluvia sanoja ovat esimerkiksi *lasinen*, *sotkuinen*, *kesäinen*, *ukkonen*, *pahainen* ja *lautanen* (s. 177, 180, 261). Samaan muottiin on tässä niin kuin johdinten kuvauksessa yleensäkin niputettu läpinäkyvyydeltään erilaisia johdoksia, niin substantiiveja kuin adjektiivejakin: *lasinen* on 'lasista valmistettu' ja siten läpinäkyvä johdos, mutta *lautanen* ei merkityksensä puolesta enää juurikaan muistuta *lautaa* (ks. SSA s. v. *lauta*, *lautanen*; LÄGL s. v. *lauta* mukaan kantasana on joko balttilainen tai germaaninen laina; johtimen vanhasta deminutiivisesta merkityksestä ks. Hakulinen 1968: 106). Selvästi merkitykseltään eriytyneitä (vrt. leksikaalinen derivaatio edellä) johdoksia ovat myös *ukkonen* 'ukonilma' ja *pahainen* 'vähäpätöinen'.

Analyysin joustavuutta osoittaa taivutusmuoteissa eli sananmuototyypeissä se, että muottiin voi kuulua kokonaisia päätteistöjä, kuten monikon genetiivissä /ten/, /iden/, /itten/, /jen/, /ien/ ja /in/ (s. 179). Kyseiset suffiksit ovat monikon genetiivin morfologisia ilmaisimia. Ne eivät kuitenkaan suomen kielessä yksin riitä edustamaan mainittuja sija- ja lukukategorioiden jäseniä, vaan on tarkasteltava sananmuotoja vartaloineen, esimerkiksi *mies-ten* ~ *miehien*, *omenoiden* ~ *omenoit-ten* ~ *omenojen* ~ *omenien* ~ *omenain*. Kun kirjassa esitetään, että eripäätteiset muodot edustavat kaikki samaa sananmuototyyppiä, morfologista monikon genetiivin muotia, lukija odottaisi, että samassa yhteydessä kerrottaisiin jotain niin muo-

tin runko- kuin muuttujaosankin muoto- vaihtelusta ja osien yhteisestä osuudesta sija- ja lukukategorioiden jäsenen edustuksessa. Kyseisen sananmuoto- tyyppin runko-osa, jonka konkreettinen merkintätapa muotissa on jätetty lukijan mietittäväksi, kuvaa osaan sijoitettavia suffikseja niiden välittämän kielipillisen merkityksen mutta ei muodon kannalta, mitä voi sijamuotojen kuvauksen näkö- kulmasta pitää hyvin karkeana kuvaus- tapana.

Muotti ei näytä kovin paljon eroavan perinteisistä taivutukseen ja johtamiseen yhdistetyistä käsitteistä. Kirjassa todetaan eri sanaluokilla olevan omat morfologiset muottinsa omanlaisine runko-osineen eli suffikseineen: nominin- ja verbintaivu- tuksessa esiintyvät sananmuototyyppit eli taivutusmuodot ovat kukin oma muot- tinsa, ja kullakin sanaluokalla on myös omanlaisensa johdosmuotit (s. 182). Pa- riin otteeseen sivutaan muottien yhteyk- siä paradigmaoihin. Sanarakenteen para- digmaattiseksi ympäristöksi määritellään sanamuotin muuttujaosa, esimerkiksi johdostyypeissä □*inen* ja □*AhtA*; muo- tin hyödyntäminen perustuisi muuttuja- osaan tulevien elementtien paradigmaat- tisille suhteille (s. 28, 179). Jäin tosin miet- timään, mitä voisivat olla kantasanalisen *lika+inen* ja kantasanattoman *kalta+inen* muuttujaosien eli kantojen paradigmaat- tiset suhteet. Ensisijaisena paradigmaat- tisenä ympäristönä tulisi kai johdosten- kin kohdalla pitää sanaa – sanotaanhan johtoparadigman muodostuvan tiettyyn kantasanaan perustuvien johdosten sar- jasta (s. 196, 316, alaviite 186). Sanamuo- tin määrittelyyn ei tarvita paradigmaatti- sia suhteita; riittää, että hahmotetaan ana- logisesti rakentuneet sanat.

Sanarakenteen tarkastelussa muotti pääsee oikeuksiinsa silloin, kun siinä voi- daan osoittaa jokin foneemiasultaan sel- västi vakioinen runko-osa, jota synkroni- sessä analyysissä ei ole tarpeen edelleen osoittaa. Esimerkiksi adverbien *hereillä*,

valmisteilla, *hukuksissa* ja *pelästyksissään* voidaan nähdä edustavan muotteja □*eilla* ja □*sissA(An)*, joissa runko-osana toi- mii suffiksien kivetynyt yhdistelmä johti- mine ja taivutusaineeksineen (s. 178–179). Vakioinen runko-osa voidaan erottaa myös ekspressiivisissä sanoissa. Teoksessa todetaan (s. 176), että muottiajattelua on suomen kielen tutkimuksessa ensiksi so- vellettu juuri varioiviin ekspressiivisiin sanasarjoihin. Tyypillisiä sanasarjoja ovat sellaiset, joissa sanan – tarkemmin sa- noen sanavartalon – loppu on identtti- nen, mutta alkupuolella on foneemivaih- telua (s. 193). Ekspressiivisanastossa tava- taan myös vartalonsisäistä äännevaihte- lua, jota kirjassa ISK:a seuraten kutsutaan vartalojohdoksi (s. 194, 253, 322; ISK 2004: § 148). Samasta ilmiöstä on puhuttu aiem- min vartalonsisäisenä äännevaihteluna tai johtona (Häkkinen 1990: 110; Laaksonen & Lieko 2003: 114). Uusia lekseemejä tuot- tavana johtokeinona vartalojohto on kui- tenkin marginaalinen.

Taivutuksen ja johdon kuva

Teoksessa puhutaan yleisesti taivutus- muodon tai johdoksen sanavartalosta, mikä yhdistää taivutuksen ja johtamisen rinnakkaisen tarkastelun myös termino- logisesti (ks. s. 98, jossa termiksi ehdote- taan myös leksikaalista vartaloa). Pidän vartaloa useimmissa tapauksissa riittävän täsmällisenä nimityksenä, jos lukija vain tietää, puhutaanko taivutuksesta vai joh- dosta. Esimerkiksi taivutuskaavassa *laula- + -i > laulo+i* on kyse vain yhdestä leksee- mistä. Johtamisen yhteydessä käytettynä vartalo voi tietysti viitata joko kantasanan tai johdoksen vartaloon, toisin sanoen kahteen eri lekseemiin. Oleellista johdok- sen muodostuksen kuvauksessa on kui- tenkin vain se, millaisiin termein kantasaa- naa kuvataan. Derivaatiokaavassa *laula- + -u > laul+u* kantasana on perussana, kun taas kaavassa *laulele- + -u > laulel+u* se on johdos (ks. Erkki Itkonen 1966: 242; myös

kirjan s. 70–71). Johdoksen kuvauksessa on vielä erotettava kanta, jolla tarkoitetaan mitä tahansa johtamatonta kielenainesta, esimerkiksi johdoksen *laulu* kanta on sen osa *laul*. Mainitut termit englannintaisiin Matthewsia (1991: 64, 176) seuraten siten, että vartalo on (*inflectional*) *stem*, kantasana – perussana tai johdos – puolestaan *lexical stem*. Kannan englanninkielinen vastine *root* sopii kuvaamaan myös kantasanaa toimivaa perussanaa.

Suomen kielen rakenteen yleiskatsauksessaan Karlsson (1976: 25–28; ks. myös 1983: 183–184, 191) nimeää suomen kielen kahdeksi morfologiseksi perusominaisuudeksi synteettisyyden ja agglutinatiivisuuden: Suomen kielen sanoille tyypillinen morfofonologinen vaihtelu, jota suffikseja sanan vartaloon liitettäessä usein esiintyy, aiheuttaa sen, ettei suomea voi pitää puhtaasti agglutinoivana kielenä.⁷ Toisaalta ruotsiin verrattuna suomi on agglutinoivampi, mitä osoittaa kielten imperfektimuotojen *lauloi* ja *sjöng* morfeemi-analyysi. Suomen taivutuksessa ei esiinny ruotsin tavoin sisäisen muunnoksen kaltaista fusionaalista taivutusta. Jonkinlainen muunnos on silti nähtävissä segmentoidussa imperfektimuodossa *laulo+i*, jossa preesensvartalon *-a* on imperfektin tunnuksen takia muuttunut *-o*:ksi. Vartalon *-o* riittää usein yksin imperfektin merkiksi, missä Karlsson (mt.) näkee viitteitä fusionaalisen taivutuksen syntymisestä suomeen.

Mitään tämän kaltaista pohdintaa ei käsillä olevasta kirjasta löydy, mitä voi pitää suurena puutteena. Suomen aggluti-

natiivinen luonne mainitaan (s. 23–24), mutta tapauksia, joissa morfeemien rajat eivät selvästi erotu toisistaan, kuvataan sanarakenteen analyysin näkökulmasta lähinnä vain haastavina. Fusionaalisuutta sivutaan sanojen morfofonologiaa käsittelevässä luvussa, jossa yhtenä vaihtoehtona esitetään, että *i*-vartaloisten verbien loppu-*i* olisi niiden imperfekti- ja konditionaalimuodoissa (*op+i+n*, *opp+isi+n*) nollaedustuksen eli kadon sijaan langennut yhteen suffiksin *i*:n kanssa (vrt. ISK 2004: § 54). Teokseen on kuitenkin valittu mielestäni agglutinaatiota kohtuuttomasti korostava analysointiperiaate, jota perustellaan sillä, että on pyritty kieliopillisten tunnusten mahdollisimman suureen sama-asuisuuteen ja vaihteluttomuuteen: vaihtelu ikään kuin työnnetään sanavartalon puolelle (s. 148). Periaate ulottuu myös johdosten ja ylipäänsä kompleksisten sanojen merkitystarkasteluun, jossa lähtökohtana olevaa kompositionaalisuutta sanotaan haittaavan [!], jos johdinta ei pysty kunnolla erottamaan sanavartalosta. Tällöin on vaikea hahmottaa, millainen leksemin merkitysrakenne on: jos ei erotu morfoloogia osia, ei erotu myöskään niitä vastaavia semanttisia osia. (S. 285.)

Teoksen morfeemiperustainen segmentoituva lähestymistapa muistuttaa ISK:ssa (2004) jo esitettyä. Olen toisessa yhteydessä todennut, että ISK:ssa esitelty taivutuksen kaksihahmotteinen analyysi tuo mukanaan uusia vartaloita ja suffikseja, joiden väliset suhteet sekä asema kielen morfologisessa kuvauksessa jäävät täsmentämättä (Hiltula 2013: 138, 154). Kyseisen analyysin toistamisen lisäksi (s. 108, 112–113) uusia vartaloita on kirjassa erotettu muistakin kuin vain kaksihahmotteisista muodoista. Sanamuodot *suuria* ja *meni* ovat perinteisesti ja myös ISK:ssa vokaalivartaloisia (ks. ISK 2004: § 55). Koiviston mukaan näitä voidaan nimittää vokaalivartaloiksi tai vokaalivartaloon perustuviksi, mutta toisaalta ne voidaan tulkita myös siten, että niissä

7. Terho Itkonen (1984–1985: 289) esittää artikkelissaan suomen kielen agglutinatiivisuudesta (artikkelin esitteli minulle Klaus Laalo, mistä hänelle kiitos), että suomelle ovat nykyään tyypillisiä niin agglutinatiiviset kuin symbolis-fusionaaliset ominaisuudet, joiden ansiosta suomea voi monen muun kielen tapaan pitää tylogisten ääripäiden väliin sijoittuvana sekatyypinä (symbolisella tarkoitetaan tässä sisäistä muunnosta, ks. Esa Itkonen 2001: 64).

esiintyy konsonanttiloppuinen vartalo-variantti – ei kuitenkaan varsinainen konsonanttivartalo – suffiksien *i:n* edellä. Vastaavasti esiintyisi vartalovariantteja, jotka ovat sekundaareja varsinaiseen vokaalivartaloon nähden. Nominien vartalovarianteiksi luetaan jopa erilaiset yksikön nominatiivimuodot. Vartalovarianttien tunnistaminen samaa lekseemiä edustavaksi tapahtuisi niiden foneemiasun riittävän samankaltaisuuden perusteella; tunnistusta tukee lisäksi varianttien foneemivaihtelujen systemaattisuus. (S. 100, 104–107, 115, 140.) Se, mikä kuvauksessa nimenomaisesti jää täsmentämättä, on esitettyjen vartalovarianttien tasolla ilmenevä riittävä samankaltaisuus ja systemaattisuus.

Teoksen merkitysnäkemys

Suomen sanojen rakenne toimii nähdäkseeni parhaiten suomen kielen taivutus- ja johto-oppia käsittelevien kurssien oheislukemistona. Teoksen luvut ovat suhteellisen itsenäisiä kokonaisuuksia, ja ne esittelevät monipuolisesti otsikkonsa kuvaamaa aihetta. Ne tarjoavat vertailukohdan ja lisätietoa kurssilla esitettyyn perusnäkemykseen. Teoksesta ei kuitenkaan erotu erityisen selkeää kokonaisnäkemystä, mikä hankaloittaa sen käyttöä kurssin keskeisenä oppikirjana. Teosta ei myöskään voi pitää kannanottona aihepiirinsä teoreettisiin kysymyksiin. Siinä ei esimerkiksi Karlssonin (1983) tavoin aseteta testiin yhtä kielen kuvausmallia vaan pikemminkin tarjotaan aineksia ja näkökulmia kielen rakennesuhteiden hahmottamiseen. Ainesten valikointia ja näkemysten yhteen sovittamista olisi voitu tehdä enemmän. Kokonaisnäkemysten laatiminen on nyt jätetty lukijalle, mikä saattaa sekoittaa aiheeseen tutustuvaa eikä varmasti tyydytä aihepiirin jo paremmin tuntevaa lukijaa.

Kirjan morfologisissa analyyseissa noudatetaan lähtökohtaisesti agglutinaatio-

kompositionaalisuusperiaatetta, jonka mukaan kaikki morfologia on eräänlaista yhdistämistä; yhdistettävänä ovat sekä muoto että merkitys. Periaatetta on kuitenkin vaikea soveltaa johdonmukaisesti, koska myös tyypillisesti agglutinoivissa kielissä esiintyy säännöllisesti poikkeamia yhden muodon ja yhden merkityksen ideaalista (Spencer 2006: 106, 108). Sanan paradigman muotojen leksikaalinen ja kieliopillinen merkitys eivät useinkaan ole suoraviivaisesti segmentaation keinoin erotettavissa, eikä yleiskieleen vakiintuneen johdoksen merkitystä voi automaattisesti tarkastella johdoksen kantasanan ja johtimen merkitysten summana. Kielen morfologisen järjestelmän ominaisuuksia ryhdytään kyllä tavallisesti hahmottamaan ja analysoimaan kompositionaalisuuden pohjalta (Esa Itkonen 2001: 86), mutta tämä lähtökohta ei sellaisenaan käy analyysin tulokseksi.

Lopuksi vielä sananen kirjan välittäjästä merkitysnäkemyksestä. Kirjassa on pantu etusijalle sanan muodolliset ominaisuudet, minkä seurauksena sanan semanttiset ja syntaktiset ominaisuudet eli sanan merkitys ja tehtävät lauseessa jäävät vähemmälle huomiolle. Painotuksen myötä on ymmärrettävää, ettei kirjassa käsitellä sitä, kuinka puhuja käyttää sanaa joko sellaisenaan tai osana laajempaa ilmausta viitatessaan haluamaansa asiaan. Merkitysoyppillisesti olisi silti ollut paikallaan erottaa toisistaan sanan yleinen merkitys ja sanan viittaava käyttö esimerkiksi puhetilanteessa. Gardiner (1951 [1932]: 256), joka käyttää termejä *meaning* ja *thing meant*, havainnollistaa käsitteiden eroa osuvasti: ”Thus in choosing my word, although in intention I refer to something outside speech, actually I refer to part of the meaning of that word.” Tässä on tiivistettynä perusta, joka on mahdollistanut niin kielen ymmärrettävän käytön kuin myös sen kuvauksen.

KARI HILTULA
etunimi.sukunimi@uta.fi

Lähteet

- ADAMS, VALERIE 1973: *An introduction to modern English word-formation*. London: Longman.
- VON DER GABELNTZ, GEORG 1901: *Sprachwissenschaft. Ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. 2. laitos. Toimittanut Dr. Albrecht Graf von der Schulenburg. Leipzig: C. H. Tauchnitz.
- GARDINER, SIR ALAN H. 1951 [1932]: *The theory of speech and language*. 2. painos. Oxford: Oxford University Press.
- GAUGER, HANS-MARTIN 1971: *Durchsichtige Wörter. Zur Theorie der Wortbildung*. Heidelberg: Carl Winter Verlag.
- HAKULINEN, LAURI 1968: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 3., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HILTULA, KARI 2013: Zur morphologischen Zweigestaltigkeit einiger Wortformen im Finnischen. – Marja Järventausta & Marko Pantermöller (toim.), *Finnische Sprache, Literatur und Kultur im deutschsprachigen Raum. Suomen kieli, kirjallisuus ja kulttuuri saksankielisellä alueella* s. 131–154. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 85. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- HÄKKINEN, KAISA 1990: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Tietolipas 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- ITKONEN, ESA 2001: *Maaailman kielten erilaisuus ja samuus*. 2., uudistettu ja laajennettu painos. Yleisen kielitieteen julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, TERHO 1984–1985: Finnisch. Eine agglutinierende Sprache? – *Zbrnik Matice srpske za filologiju i linguistiku* 27–28 s. 281–289.
- KARLSSON, FRED 1976: *Finskans struktur*. Malmö: Liber Förlag.
- 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotokenne*. Porvoo: WSOY.
- KASTOVSKY, DIETER 1982: *Wortbildung und Semantik*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann-Bagel GmbH.
- KOSKI, MAUNO 1984: Sanan analysoiminen ja sanan muodostaminen. – Kalevi Wiik (päätoim.), *Kielitieteellisiä lastuja* 5 s. 31–35. Turku: Suomen kielitieteellinen yhdistys ry.
- KURYŁOWICZ, JERZY 1966 [1936]: *Dérivation lexicale et dérivation syntaxique (contribution à la théorie des parties du discours)*. – Eric P. Hamp, Fred W. Householder & Robert Austerlitz (toim.), *Readings in linguistics II* s. 42–50. Chicago: The University of Chicago Press.
- LAAKSONEN, KAINO – LIEKO, ANNELI 2003: *Suomen kielen äänne- ja muotoppi*. 4., uudistettu painos. Helsinki: Finn Lectura.
- LYONS, JOHN 1968: *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LÄGL = KYLSTRA, A. D. – HAHMO, SIRKKA-LIISA – HOFSTRA, TETTE – NIKKILÄ, OSMO 1991–2012: *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen I–III*. Amsterdam: Rodopi.
- MATTHEWS, P. H. 1974: *Morphology. An introduction to the theory of word-structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1991: *Morphology*. 2., uudistettu painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2007 [1997]: *The concise Oxford dictionary of linguistics*. 2. painos. Oxford: Oxford University Press.
- Metzler Lexikon Sprache = Metzler Lexikon Sprache*. 3., uudistettu painos. Toimitta-

- nut Helmut Glück yhteistyössä Friederike Schmöen kanssa. Stuttgart: J. B. Metzler 2005.
- OJUTKANGAS, KRISTA – LARJAVAARA, MERI – MIESTAMO, MATTI – YLIKOSKI, JUSSI 2009: *Johdatus kielitieteen*. Helsinki: WSOY.
- RÄISÄNEN, ALPO 1988: Viipsinpuusta tutkanpaljastimeen. Tutkimus *in : ime* -johdoksista. – *Sananjalka* 30 s. 190–196.
- SETÄLÄ, E. N. – SADENIEMI, MATTI 1966: *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi*. 17., uudistettu painos. Helsinki: Otava.
- SPENCER, ANDREW 2006: Morphological universals. – Ricardo Mairal & Juana Gil (toim.), *Linguistic universals* s. 101–129. Cambridge: Cambridge University Press.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1–3*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992–2000.
- ŠTEKAUER, PAVOL 2000: *English word-formation. A history of research (1960–1995)*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Metonymiset merkitykset sanakirjoissa

Sylwia Wojciechowska: *Conceptual metonymy and lexicographic representation*. Frankfurt am Main: Peter Lang 2012. 209 s. ISBN 978-3-631-63510-0.

Leksikografian tutkimus on sanakirjojen ja niiden kirjoittamisen tutkimusta, ja sen tavoitteena on sanakirjatyön ja sanakirjojen sisällön kehittäminen. Etenkään polysemiaan keskittyvää leksikografian tutkimusta ei ole kovin paljon eikä varsinkaan laajojen tutkimusten muodossa harastettu ainakaan Suomessa, joten suomalaista leksikografiaa ilahduttaa sattumalta löytynyt puolalaisen Sylwia Wojciechowskan teos *Conceptual metonymy and lexicographic representation*. Se on ilmestynyt vuonna 2012 Peter Lang -kustantamon kirjasarjassa *Polish studies in English language and literature*, ja se perustuu tekijänsä väitöskirjaan. Kirjan ja sen lähde-luettelon perusteella saa käsityksen, että erityisesti pedagoginen leksikografia on Puolassa nykyään laajemmankin lingvistisen ja etenkin anglistien kiinnostuksen kohteena.

Wojciechowska tarkastelee kirjassa sitä, miten viisi suurta yksikielistä korpuspohjaista englantilaista oppijan-sanakirjaa esittävät tietyt sata vakiintunutta käsitteellistä metonymiaa, esimerkiksi SÄILÖ-SISÄLTÖ- ja MATERIAALIESINE-metonymian. Sanakirjat ovat *Macmillan English dictionary for advanced learners* (2007), *Collins COBUILD English dictionary for advanced learners* (2003), *Longman dictionary of contemporary English* (2003), *Cambridge advanced learner's dictionary* (2005) ja *Oxford advanced learner's dictionary of current English* (2005).

Kirja jakaantuu neljään lukuun, joista ensimmäisessä Wojciechowska tarkastelee metonymiaa teoreettiselta kannalta. Kolmessa muussa luvussa hän tutkii metonymiakaavoja toteuttavista sanoista kirjoitettuja sanakirja-artikkeleita siltä kannalta, miten lähde- ja kohdemerkitys niissä on järjestetty, miten metonymiainen merkitys on määritelty ja koodattu ja miten se näkyy sanakirja-artikkelin esimerkistöissä.